

ՀՀ ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԱՌԱՋՆԱԶԵՐԹ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀՀ-ում բյուջետային քաղաքականությունը որպես տնտեսության վրա նպատակաուղղված ազդեցության միջոցի, առայժմ պասիվ վիճակում է: Կատարելով իր հիմնական գործառնությունը՝ պետական եկամուտների և ծախսերի ապահովումը, այն ինքնաբերաբար, իր եկամտային և ծախսային մի շարք հոգվածների շնորհիվ, էապես ազդում է սոցիալ-տնտեսական իրավիճակի վրա: Բյուջետային համակարգը, որի միջոցով է հիմնականում իրականացվում ազգային արդյունքի զգալի մասի բաշխումն ու օգտագործումը, նրբորեն է արձագանքում տարբեր պատճառներով տնտեսական կյանքում ի հայտ եկող բացասական երևույթներին, այդ թվում՝ ֆինանսական կարգապահության անկմանը, ներդրումային ակտիվության նվազմանը, արտաքին տնտեսական գործառնությունների բարդացմանը, ինֆլյացիային և այլն:

Բյուջետային համակարգը, ինչպես հայտնի է, տնտեսության պետական կարգավորում իրականացնելու համար կարևորագույն միջոց է հանդիսանում: Այս առումով, հատուկ ուշադրություն պետք է դարձնել տնտեսության պետական կարգավորման նպատակով բյուջետային համակարգի ակտիվ օգտագործման հնարավորություններին: Պետությունը կոչված է ապահովելու շուկայական տնտեսության արդյունավետ գործունեությանը նպաստող իրավական բազան և հասարակական մթնոլորտը, պաշտպանելու մրցակցությունը, կայունացնելու տնտեսությունը, հսկելու զբաղվածության և արժեզրկման մակարդակը, խթանելու տնտեսական աճը և այլն: Ուստի, ժամանակի պահանջն է պետական հսկողության ուժեղացումը տնտեսական գործընթացների վրա:

ՀՀ 2014-2016թթ. պետական բյուջեների ծախսային քաղաքականության ռազմավարությունը շարադրվող փաստաթղթում ընդհանուր գծերով ներկայացվում են նշված ժամանակահատվածում պետական բյուջեի ծախսերի ըստ ոլորտների քաղաքականության գերակայությունները: ՀՀ կառավարությունն առաջիկա տարիների համար առավել կարևորում է պետական բյուջեին համահունչ հետևյալ հիմնական ծախսային գերակայությունները.

- սոցիալական ոլորտի առանձին ճյուղերում (մասնավորապես՝ կրթություն, առողջապահություն, սոցիալական պաշտպանություն), ինչպես նաև պետական կառավարման բնագավառում վերադաս մարմինների գործունեության արդյունավետության, նպատակաուղղվածության և հասցեականության մակարդակի բարձրացման, նրանց կողմից հանրությանը մատուցվող ծառայությունները բնակչության համար ավելի մատչելի դարձնելու նպատակով իրականացվող բարեփոխումների ֆինանսական ապահովումը,
- հանրապետության տարածքային ամբողջականությունը, տարածաշրջանում կայունությունը և Ղարաբաղյան հակամարտության կողմերի ուժերի հավասարակշռությունը պահելու նպատակով պաշտպանության և ազգային անվտանգության կառույցների կենսագործունեության համար անհրաժեշտ ֆինանսական ապահովումը,
- տնտեսության առանձին ոլորտներում (մասնավորապես՝ գյուղատնտեսություն, ջրային տնտեսություն, ճանապարհային տնտեսություն և էներգետիկա) ենթակառուցվածքների վերականգնման ու զարգացման ծրագրերի իրականացումը¹:

¹ ՀՀ կառավարության 2014-2016թթ. պետական ծախսերի ծրագիր:

Ընդամենը պետական բյուջեի ծախսային մասը՝ ըստ 2010-2016թթ.¹

մլն.դրամ

Հ/հ	Ծախսեր	2010 Փաստ.	2011 Փաստ.	2012 Փաստ.	2013 Փաստ.	2014 Փաստ.	2015* Պլան.	2016* Պլան.
1	Ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություն	143280.5	154107.9	160488.8	188135.7	217276.1	238073.1	216857.9
2	Պաշտպանություն	147555.9	145491.0	152766.8	182019.0	190440.9	199033.4	208014.9
3	Հասարակական կարգ, անվտանգություն և դատական գործունեություն	67443.1	72517.1	76668.6	91399.6	104793.0	100943.6	100303.6
4	Տնտեսական հարաբերություններ	112451.7	83955.7	71086.7	128316.1	83253.8	85206.0	114442.6
5	Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	4926.1	6630.4	7032.2	4601.1	4672.7	4529.7	4612.3
6	Բնակարանային շինարարության և կոմունալ ծառայություն	42817.9	43848.5	14303.5	21727.7	31296.2	28371.2	26892.1
7	Առողջապահություն	56130.8	63312.4	64498.9	64355.3	76645.4	83377.4	86034.7
8	Հանգիստ, մշակույթ և կրոն	16102	17581.4	22821.8	18644.3	21395.7	25955.9	26079.9
9	Կրթություն	97790.1	106085.0	102783.5	103094.7	115806.0	127638.3	132113.0
10	Սոցիալական պաշտպանություն	244168.5	256176.3	291731.6	297379.6	342469.5	385475.8	405395.9
11	Հիմնական բաժիններին չդասվող պահուստային ֆոնդեր	21649.4	36803.5	41919.8	43217.3	47004.1	20000.0	8000.0
	Ընդամենը	954316.5	986509.2	1006102.2	1142890.4	1235053.4	1298604.4	1373746.9

Պետական բյուջեի ծախսերի կառուցվածքը՝ ըստ 2010-2016թթ.²

Հ/հ	Ծախսեր	2010թ.		2011թ.		2012թ.		2013թ.		2014թ.		2015թ.		2016թ.	
		Տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	Տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում	Տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	Տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում	Տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	Տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում	Տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	Տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում	Տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	Տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում	Տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	Տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում	Տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում, %	Տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում, կանխատեսում
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	Ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայություն	15.0	27.6	15.6	26.1	16.0	23.6	16.5	25.1	17.6	25.5	18.3	5.3	16.3	4.7
2	Պաշտպանություն	15.5	4.1	14.8	4.1	15.2	3.8	15.9	4.1	15.4	4.5	15.3	4.4	15.1	4.5
3	Հասարակական կարգ, անվտանգություն և դատական գործունեություն	7.1	4.3	7.4	3.9	7.6	3.6	8.0	4.0	8.5	3.9	7.8	2.2	7.3	2.2
4	Տնտեսական հարաբերություններ	11.8	1.9	8.5	1.9	7.1	1.8	11.2	2.0	6.7	2.2	6.6	1.9	8.6	2.5
5	Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն	0.5	3.2	0.7	2.2	0.7	1.7	0.4	2.8	0.4	1.7	0.3	0.1	0.7	0.1
6	Բնակարանային շինարարության և կոմունալ ծառայություն	4.5	0.1	4.4	0.2	1.4	0.2	1.9	0.1	2.5	0.1	2.2	0.6	2.4	0.6
7	Առողջապահություն	5.9	1.2	6.4	1.2	6.4	0.3	5.6	0.5	6.2	0.6	6.4	1.8	6.7	1.9

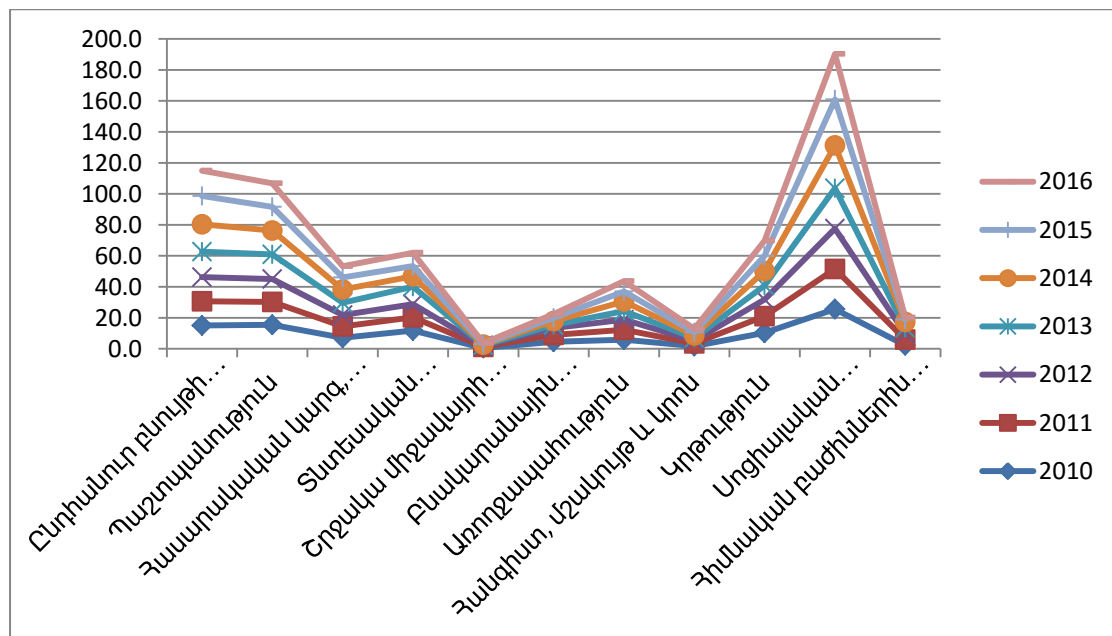
¹ ՀՀ վիճակագրական տարեգիրք, 2014, 2015թթ. :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
8	Հանգիստ, մշակույթ և կրոն	1.7	1.6	1.8	1.7	2.3	1.5	1.6	1.4	1.7	1.6	2.0	0.6	2.3	0.6
9	Կրթություն	10.3	0.5	10.8	0.5	10.2	0.5	9.0	0.4	9.4	0.4	9.8	2.8	9.7	2.9
10	Սոցիալական պաշտպանություն	25.6	2.8	26.0	2.8	29.0	2.4	26.0	2.3	27.7	2.4	29.6	8.5	29.4	8.8
11	Հիմնական բաժիններին չդասվող պահուստային ֆոնդեր	2.3	7.1	3.7	6.8	4.2	6.8	3.8	6.5	3.8	7.1	1.5	0.4	1.3	0.2
	Ընդամենը	100	0.6	100	1.0	100	1.0	100	0.9	100	1.0	100	28.7	100	28.8

Ինչպես երևում է աղյուսակ 1-ից, պետական բյուջեի ծախսերը 2010-2016թթ.-ին ունեցել են աճման միտում՝ 954316.5 մլն. դրամից հասնելով 1373746.9 մլն. դրամի: Բյուջետային ծախսերի ամբողջ ծավալում սոցիալական պաշտպանության գծով ծախսերը բոլոր տարիներին ունեցել են գերակշիռ դիրք: Դրանց տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում նշված տարիներին 25.6%-ից հասել է 29.4%-ի, իսկ ՀՆԱ-ի¹ նկատմամբ համապատասխանաբար 2.8-8.8%-ի: Երկրորդ տեղում են ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությանը վերաբերող ծախսերը, որոնք 2010-2014թթ. աճել են, իսկ վերջին երկու տարիներին նվազել՝ հասնելով 16.3%-ի: Հաջորդը պաշտպանության համակարգի հատկացումների հետ կապված ծախսերն են, որոնց կազմում ուսումնասիրվող տարիներին առանձնապես փոփոխության դինամիկա չի նկատվում: Այս ոլորտին 2016թ. բյուջեից հատկացվել է 15.1% կամ կանխատեսվող ՀՆԱ-ի 4.5%-ը: Պետական բյուջեի ծախսային մյուս հոդվածներում առանձնապես մեծ փոփոխություններ չեն նկատվում (գծապատկեր 1, 2):

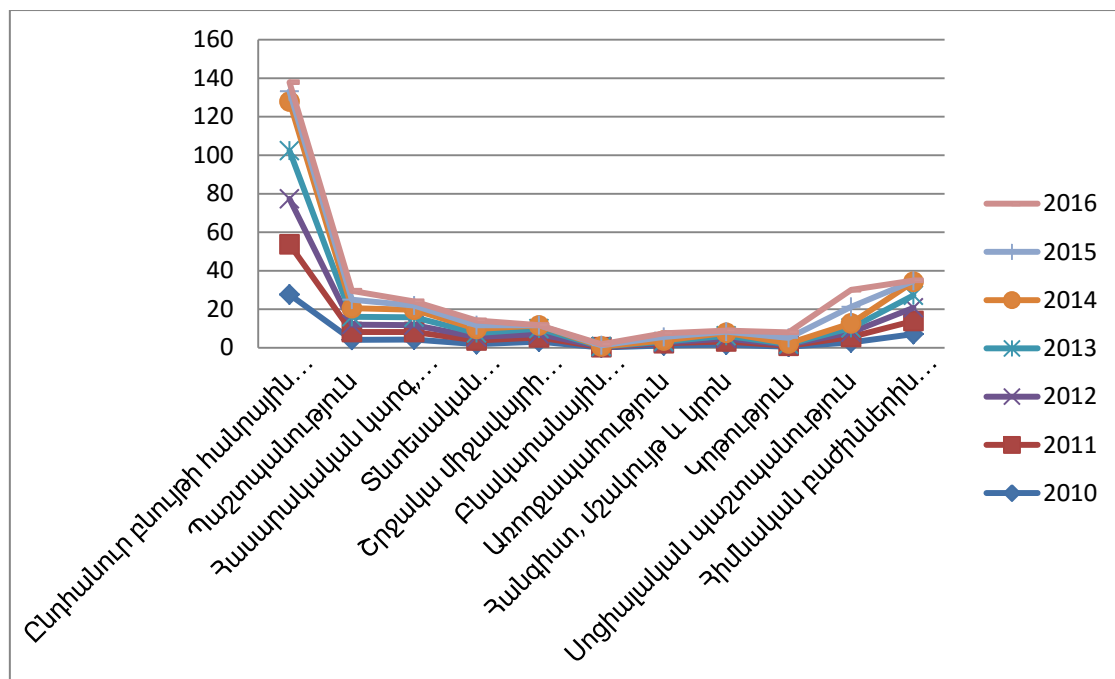
Գծապատկեր 1

Պետական բյուջեի ծախսային հոդվածների տեսակարար կշիռն ընդամենը ծախսերում՝ ըստ 2010-2016թթ.

¹ ՀՀ 2016-2018թթ. պետական միջնաժամկետ ծախսերի 2016թ. ծրագրով 2016թ.-ին կանխատեսվել է ՀՆԱ-ի 2.2% աճ նախորդ տարվա համեմատ:

Պետական բյուջեի ծախսեր/ՀՆԱ հարաբերակացության փոփոխության դինամիկան 2010-2016թթ.

Պետական բյուջեն հանդես է գալիս որպես պետության ֆինանսավարկային համակարգի հիմնական ու առաջատար օղակ և ծառայում է որպես ֆինանսական կառավարման գործառնական լծակ ու կարևոր դեր է խաղում տնտեսությունը վերակառուցելու և այլ կառուցվածքային փոփոխություններ իրականացնելու համար անհրաժեշտ ֆինանսական ռեսուրսների ապահովման գործում:

Պետական բյուջեի անհրաժեշտությունը պայմանավորված է պետության հիմնական գործառույթների կատարման խուսափելությամբ, ոչ արտադրական ոլորտի գործունեության ծավալման և վերարտադրության ապահովման կարևորությամբ¹:

Ակնհայտ է, որ այսօր և առաջիկա տարիներին բյուջետային սահմանափակ ռեսուրսների միջոցով հնարավոր չէ ապահովել հանրապետության բոլոր պահանջմունքները: Ուստի կարևորագույն խնդիր է սոցիալ-տնտեսական զարգացման այն առաջնահերթ ուղղությունների ճիշտ ընտրությունը, որոնք կորոշեն բյուջետային հատկացումների հիմնական նպատակաուղղվածությունն առաջիկա տարիներին:

Բյուջետային հատկացումներն ըստ նշանակության կարելի է բաժանել 3 խոշոր խմբերի՝

1. պաշտպանական, պետական ապարատի պահպանման և այլն,
2. սոցիալական նշանակության հատկացումներ,
3. ներդրումներ:

Առաջին խմբի հատկացումները՝ հատկապես պաշտպանական նշանակության, շատ կարևոր են զինված ուժերի առջև դրված խնդիրները լուծելու համար: Դրանք են սպառազինության ու ռազմական տեխնիկայի և այլ նյութական միջոցների բարելավումը, կապիտալ ծախսերի ավելացումը, ինչպես նաև միջազգային և ազգային երաշխիքների ուղղությամբ համապատասխան հատկացումները: Այդ խնդիրների լուծումը կնպաստի երկրի անվտանգության ապահովմանն ու տնտեսական զարգացմանը: Այս իմաստով խնդիրը հանգում է նրան, որ պետք է որոշել, թե մյուս երկու խմբերից որին պետք է տալ առաջնահերթությունը: Բնականաբար ներկա պայմաններում սոցիալական բնույթի հատկացումները շատ կարևոր են և չեն կարող որոշվել մնացորդային եղանակով: Ուրախալի է, որ վերջին տարիներին ՀՀ պետական բյուջեն ունի սոցիալական ուղղ-

¹ Ա.Զ. Բայադյան, Հ.Ա. Մարկոսյան, Պետական պարտքի կառավարման հիմնախնդիրները և դրանց լուծման ուղիները Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2015, էջ 171:

վածություն, սակայն մյուս կողմից էլ պետք է նշել, որ ներդրումներն անհրաժեշտ պայման են հանդիսանում տնտեսական ճգնաժամի հաղթահարման համար:

Պետության դերը զգալիորեն աճում է հատկապես տնտեսական գործընթացների անկման և ճգնաժամային իրավիճակներում: Ընդ որում, պետության դերի մեծացման մասին են վկայում ոչ միայն նախատեսվող ծախսերի մեծացումը, այլ նաև ՀՀ կառավարության կողմից կարգավորվող միջոցառումների աճող նշանակությունը: Միաժամանակ պետք է նշել այն իրողությունը, որ բյուջեի կողմից ֆինանսավորվող ուղղակի կապիտալ ներդրումները համախառն կապիտալ ներդրումների ընդհանուր ծավալում զարգացած արդյունաբերական երկրներում տատանվում է 15-25%-ի սահմաններում: Պետական կապիտալ ներդրումների առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ նրանք ուղղված են արտադրական և սոցիալական ենթակառուցվածքների ստեղծմանը: Ընդհանրապես ենթակառուցվածքների թերզարգացումը էական ազդեցություն է ունենում տնտեսության վրա: ՀՀ-ում այսօրվա դրությամբ մեծ կարևորություն ունի պետական միջոցների հաշվին արտադրական ենթակառուցվածքների զարգացումը: Դա վերաբերում է էներգետիկային, տրանսպորտային կոմունիկացիաներին, գյուղատնտեսական ենթակառուցվածքներին, այդ թվում՝ ջրամբարներ, ջրանցքներ, հողապաշտպան աշխատանքներ և այլն: Քանի որ բյուջետային ռեսուրսները խիստ սահմանափակ են, պետք է դիմել այլընտրանքային ֆինանսավորման աղբյուրների: Դրանք կարող են լինել վարկային ռեսուրսները, բարեգործական հիմնադրամները, ինչու չէ նաև օտարերկրյա վարկերը: Նպատակահարմար կլինի որոշել տնտեսության զարգացման առաջնահերթ ուղղությունները ճյուղային կտրվածքով և դրանց տալ պետական օժանդակություն: Այսինքն, պետությունը պետք է նպաստավոր միջավայր ապահովի ներքին ֆինանսական աղբյուրներն օգտագործելու համար՝ կապիտալի արտահոսքը դարձնելով անհրապույր: Այս երևույթը աճման միտում ունի և նախանշաններն անհանգստացնող են: Կապիտալի արտահոսքը խոչընդոտում է բարեփոխումներին զարգացող երկրներում, բարեփոխումներ, որոնք պետք է հաղթահարեն ենթակառուցվածքների թերզարգացվածությունը, խթանեն ձեռնարկատիրական գործունեությունը և մրցունակությունը: Մի շարք երկրներ այդ երևույթի դեմ պայքարել են բարձրացնելով տոկոսադրույքները:

ՀՀ ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ՀԱՏԿԱՑՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԱՌԱՋՆԱԳԵՐԹ ՈՒՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԿԱՐԻՆԵ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍԻ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, տ.գ.թ., դոցենտ

ՀԱԱՀ ֆինանսներ և վարկ ամբիոն

ԱԻԴԱ ԳԵՎՈՐԳԻ ՉԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՀԱԱՀ ֆինանսներ և վարկ ամբիոնի ասիստենտ

Համառոտագիր

Տնտեսության պետական կարգավորում իրականացնելու համար բյուջետային համակարգը կարևորագույն միջոց է հանդիսանում: Այս առումով, անհրաժեշտ է մեծ ուշադրություն դարձնել Հայաստանում տնտեսության կարգավորման նպատակով բյուջետային համակարգի ակտիվ օգտագործման հնարավորություններին: Ուստի և կարևորագույն խնդիր է սոցիալ-տնտեսական զարգացման այն առաջնահերթ ուղղությունների ճիշտ ընտրությունը, որոնք կորոշեն բյուջետային հատկացումների հիմնական նպատակաուղղվածությունն առաջիկա տարիներին: Պետության դերը զգալիորեն աճում է հատկապես տնտեսական գործընթացների անկման և ճգնաժամային իրավիճակներում: Ելնելով վերլուծության արդյունքներից հոդվածում ներկայացվում է բյուջետային հատկացումների առաջնահերթ ուղղությունների ընտրությունը:

***Բանալի բառեր.** պետական բյուջե, բյուջետային ծախսեր, ՀՆԱ, կապիտալ ներդրումներ, ճգնաժամ, սոցիալական հատկացումներ, ենթակառուցվածքներ:*

СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ БЮДЖЕТНЫХ АССИГНОВАНИЙ И ВЫБОР ИХ ПРИОРИТЕТНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ В РА

КАРИНЕ ОГАНЕСОВНА АВЕТИСЯН, к.э.н., доцент

Кафедра финансов и кредита Национального аграрного университета Армении

АИДА ГЕВОРКОВНА ЗАРГАРЯН

ассистент кафедры финансов и кредита Национального аграрного университета Армении

Аннотация

Бюджетная система является важнейшим средством государственного регулирования экономики. В этой связи в целях регулирования экономики необходимо больше внимания уделить в Армении возможностям активного использования бюджетной системы. Поэтому основной задачей является правильный выбор приоритетных направлений социально-экономического развития, определяющих целенаправленность бюджетных ассигнований в ближайшие годы. Роль государства значительно возрастает особенно во время экономического спада и в кризисных ситуациях. Исходя из результатов анализа, в статье рассматривается вопрос выбора приоритетных направлений бюджетных ассигнований.

***Ключевые слова:** государственный бюджет, бюджетные расходы, ВВП, капитальные вложения, кризис, социальные отчисления, инфраструктура.*

THE STRUCTURAL CHANGES OF BUDGET ALLOCATIONS OF THE RA AND THE CHOICE OF THEIR PRIORITIES

KARINE HOVHANNES AVETISYAN, Ph.D. in Economics, Associate Professor

Chair of Finance and Credit, Armenian National Agrarian University

AIDA GEVORG ZARGARYAN

Assistant, Chair of Finance and Credit, Armenian National Agrarian University

Abstract

The budget system is the most important mean to carry out the state regulation of the economy. Therefore, it is required to pay more attention to the opportunities for active use of the budget system for regulating the economy. Thus, the key to socio-economic development is the right choice of priorities that would define the main goal-oriented budget spending allocations in the coming years. The role of the government specifically increases substantially in times of a crisis and economic downturn. Based on the results of the analysis, the article presents the selection of the priority directions of budget spending allocations.

***Keywords:** State budget, budget expenditure, GDP, capital investments, crisis, social contributions, infrastructure.*